

استفاده از رسانه در درس مطالعات اجتماعی

دکتر زهره عابدی، غلامرضا حمیدزاده

اشاره

امروزه رسانه پدیده‌ای بسیار مهم در زندگی دانش‌آموزان شده است و دانش‌آموزان مقدار زیادی از وقت خود را در استفاده از رسانه می‌گذرانند. بنابراین، اگر می‌خواهیم دانش‌آموزان ما از درس‌ها لذت ببرند، چه چیز دیگری به جز رسانه مناسب سودمند خواهد بود؟ از سویی، ما تمام وقت خود را به‌عنوان معلم در استفاده از رسانه در حین تدریس می‌گذرانیم. از سوی دیگر، درس مطالعات اجتماعی با جنبه‌های مختلف زندگی انسان سروکار دارد. به‌همین دلیل نباید استفاده از رسانه در کلاس درس را نوعی چالش دانست بلکه رسانه منبع بسیار مهمی در درس مطالعات اجتماعی به‌شمار می‌آید. مقاله حاضر چگونگی استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات، به‌خصوص استفاده از اینترنت و رایانه در کلاس درس مطالعات اجتماعی دوره متوسطه را شرح داده است.

کلیدواژه‌ها: رسانه، مطالعات اجتماعی، دوره متوسطه

تلفیق فناوری اطلاعات و ارتباطات با برنامه درسی مطالعات اجتماعی

اصطلاح «فناوری اطلاعات و ارتباطات» در سال ۱۹۹۲ به‌وجود آمد؛ زمانی که پست الکترونیکی ایجاد شد و در دسترس عموم مردم قرار گرفت. از آن پس، فناوری اطلاعات و ارتباطات به مدارس راه یافت. فناوری اطلاعات و ارتباطات تغییرات عمده‌ای در آموزش و یادگیری ایجاد کرده و یادگیری، مستقل از زمان و مکان شده است. دانش‌آموزانی که به‌طور مداوم در تعامل با فناوری اطلاعات و ارتباطات هستند، مدیریت دانش، و رویکرد یادگیری‌شان نسبت به دانش‌آموزان آموزش به شیوه سنتی متفاوت است (Pelgrum and Law, 2003). استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در درس مطالعات اجتماعی توسط معلمان این فرصت را فراهم می‌سازد که آموزش بسیاری از موضوعاتی که به شیوه سنتی ناممکن بود، امکان‌پذیر شود (Mason et al., 2000). معلمان می‌توانند به‌طور مؤثر از فناوری استفاده کنند و دانش‌آموزان را به فعالیت‌هایی که در آن‌ها مهارت‌ها رشد می‌یابند و تفکر در سطح بالاتر وادار سازند.

اکنون اینترنت به بخشی جدایی‌ناپذیری از آموزش و یادگیری تبدیل شده و راهی برای دسترسی به طیف وسیعی

از اطلاعات و منابع است که می‌تواند در دسترس مطالعات اجتماعی بسیار سودمند باشد (Fredrick, 1999).

تأثیر رایانه و فناوری اطلاعات در درس مطالعات اجتماعی بسیار زیاد است. یافته‌ها نشان می‌دهند که استفاده از اینترنت و دسترسی به اطلاعات در محیط وب در خدمت درس مطالعات اجتماعی قرار دارد. زیرا دانش‌آموزان از طریق رایانه با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند و بر اثر این تعامل، با دیدگاه‌های گوناگون آشنا می‌شوند. یعنی اینترنت مکانی برای مشارکت فعال دانش‌آموزان، و تعامل جهانی در درس مطالعات اجتماعی است (Whitworth and Berson, 2003). بنابراین، معلمان مطالعات اجتماعی باید یاد بگیرند که چگونه از اینترنت و مهارت‌های رایانه در درس مطالعات اجتماعی استفاده کنند. برخی ابزارهای مهم فناوری اطلاعات و ارتباطات در فرایند یادگیری درس مطالعات اجتماعی عبارت‌اند از:

ایستگاه وب^۱

در حوزه جهانی‌سازی، استفاده از اینترنت در درس مطالعات اجتماعی به یادگیری هرچه بیشتر دانش‌آموزان بسیار کمک می‌کند (Mason et al., 2000). یکی از راه‌های تقویت یادگیری دانش‌آموزان در درس مطالعات

یکی از راه‌های استفاده مفید

از اینترنت در

فرایند یادگیری

درس مطالعات

اجتماعی، مراجعه به

«وب کوئیست» است.

در گذشته دسترسی

به منابع و اطلاعات

از طریق اینترنت بود

اما در حال حاضر

وب کوئیست به

ابزاری محبوب و

مطلوب دانش‌آموزان

در کلاس درس

تبدیل شده است.

وب ابزار تعاملی

مناسبی برای

دانش‌آموزان در

درس مطالعات

اجتماعی شناخته

شده است.

استفاده از

وب کوئیست در درس

مطالعات اجتماعی

به منظور تشویق

دانش‌آموزان در

فرایند یادگیری، به

تفکر انتقادی و خلاق،

مهارت‌های حل مسئله،

و آموزش در دنیای

واقعی است

پرسش‌هایی که مطرح می‌شوند، جمع‌آوری داده‌ها از منابع اینترنتی، نتیجه‌گیری و تفسیر آن. همچنین، موزه تاریخ نقش مهمی در اعتبار تاریخ بازی می‌کند. آثار مکشوفه نشان‌دهنده تاریخ، فرهنگ و سنن ملل است (Trofanenko, 2010).

گردش‌های میدانی مجازی به دانش‌آموز اجازه می‌دهند در مکان موردنظر قرار گیرد و هر کجا که می‌خواهد سفر کند، به سخنرانی گوش دهد، فیلم تماشا کند یا در تعامل با دیگران قرار گیرد و عقاید خود را به اشتراک بگذارد. مثلاً دانش‌آموزان چینی هنگام مطالعات اجتماعی می‌توانند به سایت‌های تعاملی مانند «<http://www.rims>» دسترسی داشته باشند که ویژگی‌های دیوار بزرگ چین، کاخ سلطنتی امپراتور، رزمندگان، میدان شهر، بازدید از شهر و حومه شهر، و دیگر ویژگی‌های جغرافیایی کشور را نشان می‌دهد. این امر نه تنها باعث دستیابی آن‌ها به اطلاعات مهمی درباره کشورشان می‌شود بلکه به آن‌ها در مطالعه، تجزیه و تحلیل، و تفسیر تاریخ، فرهنگ، اقتصاد، سیاست، جغرافیای کشورشان کمک می‌کند. عناصر گردش‌های میدانی درس مطالعات اجتماعی (واقعی یا مجازی) در نمودار ۱ نشان داده شده است.

وب کوئیست‌ها^۲

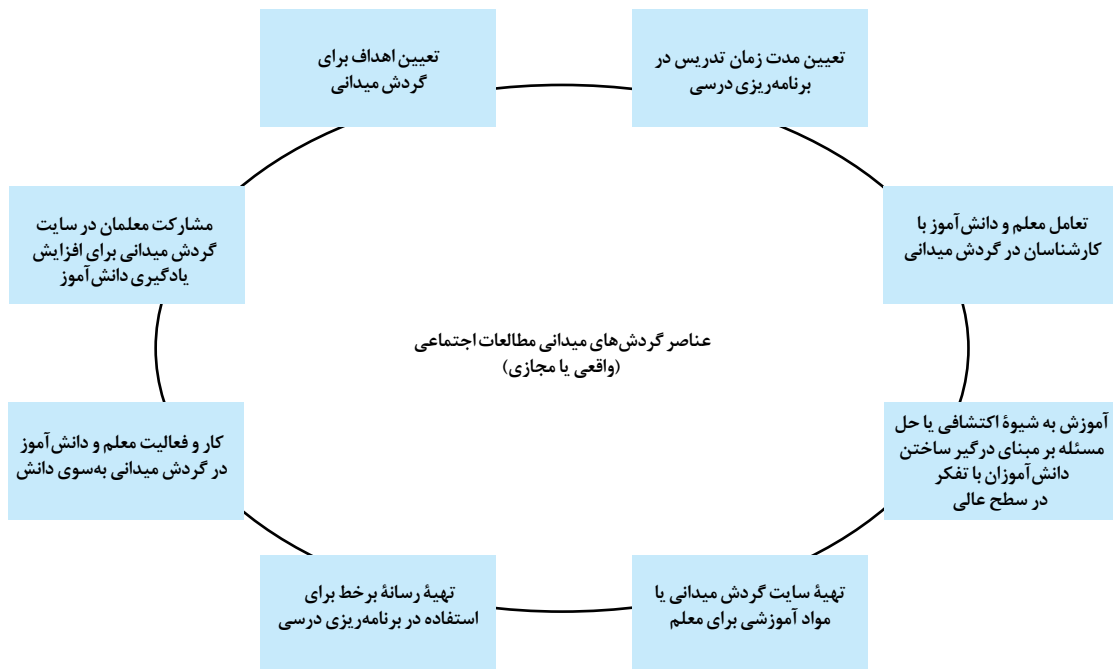
یکی دیگر از راه‌های استفاده مفید از اینترنت در فرایند یادگیری درس مطالعات اجتماعی، مراجعه به «وب کوئیست» است. در گذشته دسترسی به منابع و اطلاعات از طریق اینترنت بود اما در حال حاضر وب کوئیست به ابزاری محبوب و مطلوب دانش‌آموزان در کلاس درس تبدیل شده است. وب ابزار تعاملی مناسبی برای دانش‌آموزان در درس مطالعات اجتماعی شناخته شده است (Berson, 2000). استفاده از وب کوئیست در درس مطالعات اجتماعی به منظور تشویق دانش‌آموزان در فرایند یادگیری، به تفکر انتقادی و خلاق، مهارت‌های حل مسئله، و آموزش در دنیای واقعی است.

اجتماعی ایجاد یک ایستگاه وب برای این درس در مدرسه است. معلم می‌تواند در ایستگاه وب مقالات دانش‌آموزان، و نمونه کارهای آنان را بارگذاری کند. امروزه معلمان می‌توانند بسیاری از فعالیت‌های دانش‌آموزان در درس مطالعات اجتماعی، تکالیف، منابع تحقیقاتی آن‌ها، و اخبار را در ایستگاه وب مدرسه بارگذاری کنند و از طریق پست الکترونیک با دانش‌آموزان در ارتباط باشند. همچنین، والدین دانش‌آموزان می‌توانند از طریق پست الکترونیک، از فرایند فعالیت فرزندان خود از طریق ایستگاه وب مدرسه باخبر شوند و فعالیت‌های آنان را مشاهده کنند (Whitworth and Berson, 2003).

گردش‌های میدانی مجازی^۲

یکی دیگر از راه‌های استفاده از اینترنت، گردش‌های میدانی مجازی (بازدید از موزه‌ها) در درس مطالعات اجتماعی است. گردش‌های میدانی مجازی، ارائه تجربیات آموزشی غیررسمی به دانش‌آموزان است که آنان می‌توانند این تجربه را به‌طور مستقل و یا جمعی داشته باشند. از سویی، برنامه‌های معلم و تجارب دانش‌آموز در طول گردش میدانی بر کیفیت یادگیری و رسیدن به اهداف آموزش تأثیرگذار می‌گذارد و از سویی دیگر، تحقیق دانش‌آموزان به‌صورت یادگیری مستقل است.

استفاده از گردش‌های میدانی مجازی در درس مطالعات اجتماعی سبب اکتشاف دانش‌آموزان در دنیای واقعی، استفاده از ابزار و منابع در درس مطالعات اجتماعی می‌شود (National council for the Social Study, 1997). این ابزار و منابع شامل اسناد و منابع اولیه، عکس‌ها، و آثار مکشوفه هستند که غالباً در موزه‌های تاریخ و علوم قرار دارند. بازدید دانش‌آموزان از موزه (گردش‌های میدانی مجازی) فرصت‌هایی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌سازد که به تعامل با یکدیگر بپردازند و با استفاده از این منابع، مهارت مطالعات اجتماعی آنان گسترش یابد؛ برای مثال،

نمودار ۱. عناصر گردش‌های میدانی در درس مطالعات اجتماعی (واقعی یا مجازی)

گونگونی را در درس مطالعات اجتماعی برای دانش‌آموزان فراهم آورد. ابزارهای فناوری و منابع قابل دسترسی شامل نرم‌افزارهای آموزشی، پایگاه داده‌ها، پردازش لغت، بازی‌های آموزشی و شبیه‌سازی‌هاست. این ابزارها سبب دسترسی دانش‌آموزان به اطلاعات، به صورت دیداری - شنیداری (گرافیک، متن، و تصویر) می‌شوند.

نرم‌افزارهای آموزشی پشتیبان فرایند یادگیری در درس مطالعات اجتماعی هستند. استفاده از این نرم‌افزارها به دانش‌آموزان فرصت سازمان‌دهی و تجزیه و تحلیل اطلاعات را می‌دهد. همچنین به آن‌ها امکان می‌دهد که به تعامل با محتوا از طریق محیط یادگیری اکتشافی بپردازند. پایگاه داده‌ها ابزاری مناسب برای تلفیق اطلاعات از طریق منابع گوناگون و هدایت به تجزیه و تحلیل اطلاعات و فهمیدن مفاهیم است. استفاده از آن سبب مشاهده اطلاعات، ساختن فرضیه، و ارائه راه‌حل، کمک به حل مسائل پیچیده تاریخی و آگاهی از واقعیت‌های تاریخی می‌شود. «پردازنده لغت» ابزاری مبتنی بر رایانه است که برای ذخیره‌سازی، سازمان‌دهی و تجزیه و تحلیل اطلاعات به منظور حل مسئله و تصمیم‌گیری به کار می‌رود.

بازی‌های آموزشی و شبیه‌سازی‌های رایانه‌ای منابعی اطلاعاتی هستند که برای خلاصه کردن محتوا و یادگیری بسیار مناسب‌اند. همچنین سبب تقویت مهارت تفکر انتقادی در دانش‌آموزان می‌شوند. از جمله، استفاده از نرم‌افزارهای

وب کوئیس و وبگاهی است که دانش‌آموزان را در تحقیق برای حل یک مسئله درگیر می‌سازد. دانش‌آموزان می‌توانند فعالانه مسائلی مطرح شده را بررسی کنند. پاسخ آن‌ها را ببینند و تصمیم بگیرند. از یک سو، دانش‌آموزان می‌توانند در فعالیت‌هایی درگیر شوند که به آن‌ها در زمینه بررسی رویدادهای تاریخی از دیدگاه‌های گوناگون و پرس‌وجو کمک می‌کند. از سوی دیگر، وب کوئیس سبب افزایش مهارت‌های اجتماعی و مشارکت در گروه‌ها می‌شود. همچنین، محیط یادگیری برخط است و دانش‌آموزان با هم ارتباط برقرار می‌کنند. در این صورت، محیط یادگیری فراتر از دیوارهای کلاس درس است. پرسشی مطرح می‌شود و سپس دیدگاه‌های مختلف در مورد آن به صورت مستقل بررسی، تجزیه و تحلیل، و تفسیر می‌شوند. هدف این است که دانش‌آموزان با استفاده از اطلاعات جمع‌آوری شده به استدلال بر مبنای شواهد برسند و سپس یافته‌های خود را به اشتراک بگذارند. نقش معلم در وب کوئیس تسهیل‌کننده و بررسی‌کننده، و کار دانش‌آموزان شرکت فعال در یادگیری است. آن‌ها اطلاعاتشان را با هم کلاسی‌های خود به اشتراک می‌گذارند.

رایانه

بدون شک فناوری به اینترنت محدود نیست و شامل منابع دیگری نیز می‌شود. امروزه رایانه می‌تواند منابع

بنابراین، در یک جامعه مردم‌سالاری، شهروندان به انواع متفاوت دانش و مهارت در آموزش و یادگیری درس مطالعات اجتماعی نیازمندند.

پی‌نوشت‌ها

1. Web site
2. Virtual Field trips
3. Web Quests

منابع

1. Berson, M. J. (1996). Effectiveness of computer technology in the social studies: A review of the literature. *Journal of Research on Computing in Education*, 2(4), 486-499.
2. National Council for the Social Studies. (1994). *Expectations of excellence: Curriculum standards for social studies*. Washington, DC: National Council for the Social Studies.
3. Mason, C., Berson, M., Diem, R., Hicks, D., Lee, J., & Dralle, T. (2000). Guidelines for using technology to prepare social studies teachers. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*.
4. Pelgrum, W. J., Law, N. (2003). ICT in Education around the World: Trends, Problems and Prospects, UNESCO-International Institute for Educational Planning, available: www.worldcatlibraries.org
5. Trofanenko, B. (2010). The educational promise of public history museum exhibits. *Theory and Research in Social Education*, 2(38), 270-288.
6. White, C. (1997). Technology and social studies: An Introduction. *Social Education* 61, 147-148.
7. Whitworth, S., & Berson, M. J. (2003). Computer technology in the social studies: An examination of the effectiveness literature. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 2(4), 472-509.

«SIM» (که شامل SimCity، SimTown، و SIMS است) سبب تعامل و تفکر انتقادی و خلاق در فرایند یادگیری می‌شود. برای مثال، در بازی «SimCity» دانش‌آموز در نقش یک برنامه‌ریز شهری و طراح شهر، زیرساخت‌ها و خدمات را برای مقابله با بحران، و تصمیم‌گیری در مورد مسائل مختلف، از جمله تخصیص منابع و برنامه‌ریزی برای بلایای طبیعی آماده می‌کند. از طریق این نرم‌افزار، دانش‌آموز در محیطی خیالی، اما به اندازه کافی مناسب و واقع‌گرایانه قرار می‌گیرد و برای ارائه راه‌حل مسئله آماده می‌شود.

نتیجه‌گیری

همان‌گونه که اشاره شد، فناوری اطلاعات و ارتباطات پشتیبان فرایند یادگیری در داخل و خارج از کلاس درس است. استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات را می‌توان به معنای ایجاد فرصت‌هایی برای تفکر انتقادی و تعامل دانش‌آموزان در مطالعات اجتماعی با یکدیگر در محیط یادگیری وب دانست که دانش‌آموزان را به مشارکت با یکدیگر و به اشتراک گذاشتن اطلاعات تشویق می‌کند. ابزارهای فناوری، از جمله پایگاه داده، صفحات گسترده وب، و نرم‌افزارهای چندرسانه‌ای، ابزارهای مناسبی برای دانش‌آموزان مطالعات اجتماعی، در دسترسی به اطلاعات برای حل مسئله، و ظرفیتی مناسب برای توسعه مهارت شناختی آنان و نگرش مثبت دانش‌آموزان به یادگیری محسوب می‌شوند. این ابزارها برای توسعه تفکر، و مهارت‌هایی مانند پرس‌وجو، یادگیری، و یادگیری چگونه یادگرفتن بسیار مناسباند و بر یادگیری و درک و فهم دانش‌آموزان در درس مطالعات اجتماعی تأثیر می‌گذارند.

